

Сергій Гіренко
(Харків, Україна)

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Глобальні за змістом інновації в українському суспільстві почали практично впроваджуватися у 2015 році саме з правоохоронної системи. Увага мільйонів громадян в наш час прикута саме до реформи органів внутрішніх справ, метою якої, як зазначено в Концепції заходів реформування системи МВС, є створення та злагоджене функціонування нової моделі МВС світового зразка.

Серед переліку базових компетенцій працівника органів внутрішніх справ здатність протистояти негативному конфліктному впливу з боку суб'єктів та чинників професійного середовища займає одне з провідних місць, знаходячись поряд з комунікативними, когнітивними та соціально-перцептивними здібностями.

Актуальність проблеми конфліктологічної підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ – керівників, фахівців різних служб (практичних психологів, працівників кримінальної міліції, слідчих, патрульної служби, дільничних інспекторів та ін..) зумовлена постійним впливом конфліктогенів на їх професійну діяльність, працею в середовищі, насиченому протистоянням, маніпуляціями, агресією та жорстокістю, соціально непривабливими, небезпечними для життя та здоров'я стресовими чинниками, психоемоційним опором з боку правопорушників, підвищеними вимогами щодо дисциплінованості, законності службових дій, високою відповідальністю за недбалість та помилки.

На наш погляд, невирішеними раніше частинами зазначеної проблеми сьогодні є відсутність в системі відомчої

освіти чіткого уявлення про місце конфліктологічної складової в професіограмі сучасного правоохоронця, її змісту та механізмів формування.

Метою нашої статті виступає науково-педагогічний аналіз соціально-педагогічних складових конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців в вищому навчальному закладі з урахуванням конфліктологічних ризиків професійного середовища.

Аналіз досліджень і публікацій. Актуальні теоретико-практичні проблеми конфліктології віддзеркалюються в низці публікацій наукового та навчального характеру. Загальні структурно-динамічні та змістовні аспекти конфлікту як соціального та психологічного явища представлені в дослідженнях А.Я. Анцупова, С.В. Баникіної, Н.В. Гришиної, О.В. Дмитрисєва, С.М. Ємельянова, А.Я. Кібанова, Г.І. Козирєва, Н.І. Леонова, Г.В. Ложкіна, Л.А. Петровської, Н.В. Самсонової, В.А. Светлова, Б.І. Хасана, О.І. Щербакової та багатьох інших.

Науково-практичні аспекти конфліктності та конфліктів в професійній діяльності працівників ОВС представлені у публікаціях Ю.П. Аленіна, Г.А. Антонова, О.Я. Баєва, О.М. Бандурки, В.О. Бачиніна, О.В. Бауліна, І.В. Ващенко, В.М. Великого, Н.С. Карпова, О.В. Кришевича, Л.М. Лобойка, О.Р. Михайленка, В.В. Назарова, М.І. Панова, М.А. Погорєцького, С.А. Шейфера.

Виклад основного матеріалу. Постійні зміни в очікуваннях та настроях суспільства щодо роботи правоохоронних органів в Україні потребують, з одного боку, реорганізації різних силових структурних підрозділів МВС (наприклад, створення єдиного українського поліцейського спецназу КОРД, або скорочення загальної кількості працівників), а з іншого – вимагають від керівництва реформування змісту та форм роботи правоохоронців, створення принципово нової моделі спілкування з громадянами. Як наслідок цього, очікуваними результатами реформування МВС мають бути запровадження європейських стандартів в діяльності правоохоронної системи, остаточний перехід системи від каральних до соціально-сервісних функцій та побудова

ефективної моделі забезпечення прав і свобод людини, громадської безпеки, протидії злочинності та корупції як суспільному явищу. Змістовною метою реформ є «запровадження європейської системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів внутрішніх справ,...підвищення рівня довіри населення до органів внутрішніх справ, а також авторитету їх працівників,...»

налагодження ефективної співпраці з населенням та місцевими громадами» [1].

Такі масштабні зміни, безумовно потребують нових орієнтирів у визначенні професійної моделі фахівця-правоохоронця. Розуміння чіткої та гармонійної професіограми сучасного правоохоронця не тільки надасть можливість вищим навчальним закладам МВС організувати складний процес їх кваліфікованої підготовки, а й захистить правоохоронну систему від проникнення в її ряди осіб з неконструктивною, а в окремих випадках і кримінальною мотивацією, з низьким рівнем розвитку особистісної культури та здібностей.

Спрямованість МВС на реальне зближення з громадськістю, реальні умови професійної діяльності працівників міліції вимагають, на наш погляд, покращення їх спеціальної психолого-педагогічної підготовки як передумови подолання складних або екстремальних професійних ситуацій. Результатом цього може бути покращення професійно-особистісної компетентності правоохоронців. Одним з різновидів таких складних ситуацій виступає конфлікт. Саме ними насичена службова діяльність правоохоронців різних підрозділів. На думку ряду дослідників, «найчастіше екстремальні ситуації виникають при припиненні хуліганських дій, або інших правопорушень, що мають місце на вулицях або в інших громадських місцях, при розгляді побутових конфліктів, затриманні злочинців...» [3, 73].

Ряд сучасних дослідників в галузі права (М.І. Іншин, В.І. Олефір, Л.Ю. Малюга та ін.) підкреслюють важливість психологічної підготовки персоналу ОВС, пояснюючи це низкою чинників, а саме: «перебування працівників ОВС в силу специфіки своєї професії в агресивному комунікативному

середовищі та стресових ситуаціях, необхідність володіти методами запобігання їх негативного впливу та саморегуляції своїх психічних станів;необхідність вибирати оптимальні шляхи поведінки в конфліктних ситуаціях та застосовувати психологічний вплив дозволить працівнику успішно вирішувати свої професійні завдання»[2, 131]. Також в дослідженнях підкреслено, що психологічна підготовка насамперед повинна бути спрямована на: формування і розвиток в працівників ОВС здатності до ефективних дій в умовах високого нервово-психічного напруження, накопичення досвіду емоційно-вольової поведінки, моделювання ризикованих ситуацій та тренування у способах їх вирішення.

Про конфліктний характер професії правоохоронця свідчать опитування, проведені нами протягом п'ятнадцяти років серед працівників ОВС різних областей України зі стажем роботи від 1 до 24 років.

Таблиця 1.

Показники оцінки рівня конфліктності професії працівниками ОВС (%)

Рівень конфліктності професії	2001 (n=382)	2003 (n=580)	2006 (n=142)	2008 (n=463)	2010 (n=306)	2012 (n=238)	2014 (n=293)
Високий	68,6	51,3	75,9	51,9	62,2	67,2	71,7
Середній	27,2	42,2	22,3	36,5	27,3	23,0	24,8
Низький	4,2	6,5	1,8	11,6	8,5	9,8	3,5

Дані анкетних досліджень свідчать, що протягом 2001-2014 рр. від 51,3% до 75,9% правоохоронців вважали та продовжують вважати свою професію висококонфліктною. Напроти, неконфліктною свою професію вважає зовсім незначна кількість працівників ОВС (від 1,8% до 11,6%).

Серед внутрішніх конфліктів, які виникають під впливом професії, респондентами відзначені: адаптаційний конфлікт (частіше – в перші періоди професіоналізації, рідше – при переході в інші підрозділи); конфлікт інтересів; морально-ціннісний конфлікт; конфлікт особистісної нереалізації; конфлікт неадекватної самооцінки; конфлікт не збутих

очікувань. Досить часто основою конфлікту стають внутрішні протиріччя між низьким рівнем соціальної захищеності та матеріального забезпечення з одного боку та великим обсягом виконуваної роботи працівника – з іншого,

«Професійні» міжособистісні конфлікти та протиріччя є наслідком впливу на особистість різного роду конфліктогенів, серед яких, на думку правоохоронців, переважають:

- вербалізована конфліктність та агресивність громадян, керівника та деяких колег,

- безапеляційність, авторитарність керівництва та необхідність підкорятися наказам при ігноруванні власної думки;

- суворі вимоги до дисципліни, обсягу та строків виконання роботи,

- висока напруженість у роботі при нестачі вільного часу, необхідного для відпочинку та відновлення сил, перебування з родиною та близькими;

- випадки, пов'язані із ризиками для життя та здоров'я працівника;

- наявність «психологічного опору» під час контактів з правопорушниками;

- критичне, інколи упереджене ставлення до правоохоронців з боку суспільства, ЗМІ, громадян;

- сувора відповідальність за помилки у роботі, що збільшують психоемоційне навантаження та тривожність;

Крім того, більше половини працівників (62%) зазначили, що їх професійна діяльність негативно позначається на стосунках у родині та періодично призводить до сімейних конфліктів та сутичок, виникнення негативних психічних станів у правоохоронців, що зумовлює зворотній вплив на їх поведінку й діяльність.

Загальними джерелами виникнення конфліктних станів у працівників ОВС (особливо оперативних працівників) виступають безліч стрес-чинників, що супроводжують професійну діяльність правоохоронних структур, а саме: «конфліктний» характер боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, що зумовлює насиченість служби

психологічними суперечками та реальним протиборством, загроза життю в умовах збройного опору, участь в міжособистісних та соціальних зіткненнях, важка та небезпечна служба в зоні проведення АТО, охорона громадського порядку під час масових заворушень в великих містах України (тільки протягом року такі події відбувались в Києві, Запоріжжі, Одесі, Харкові та ін.).

Процес комплексної підготовки майбутнього правоохоронця включає правову, фізичну, технічну, психолого-педагогічну та конфліктологічну підготовку. Остання, на наш погляд, сприяє конструктивному розв'язанню та попередженню конфліктних ситуацій службового та побутового характеру, забезпечує внутрішні та соціальні регулятивні процеси особистості конфліктного та постконфліктного характеру, впливає на поведінку в складних міжособистісних стосунках та внутрішніх кризах.

На основі теоретико-практичного аналізу освітнього процесу та фахової підготовки курсантів, нами визначені наступні рівні конфліктологічної підготовки майбутнього працівника органів внутрішніх справ в ВНЗ:

Теоретичний рівень: формування знань про конфлікт, його ознаки та структуру, соціально-комунікативні конфліктогени, «професійні конфліктні зони», конфліктну особистість та її поведінку.

Практичний рівень: розвиток алгоритмів структурного аналізу конфлікту та опонентів, формування вмінь об'єктивного сприйняття та аналізу конфліктогенів; корекція емоцій в ситуації конфлікту; розуміння відповідальності за конфліктні та агресивні дії, за порушення прав людини, наслідків, до яких може призвести конкретний сценарій подій; збільшення «багажу» стратегій і тактик конфліктної поведінки; формування вмінь оптимізації конфліктної ситуації, її попередження на початкових стадіях; розвиток умінь ситуативного управління конфліктом; формування навичок саморегуляції постконфліктних психоемоційних станів.

Культурно-особистісний рівень: розвиток конфліктної самосвідомості та ідентичності майбутнього працівника ОВС,

зміцнення його конфліктостійкості, корекція особистісної конфліктності, агресивності та тривожності.

І ще одна актуальна проблема потребує уваги дослідників. Військові події на Південному Сході України засвідчили наявність гострої проблеми посилення несприятливих психологічних станів (посттравматичний стрес) у осіб, що брали участь або постраждали внаслідок бойових дій (бійці Збройних Сил, Нацгвардії, працівники МВС, громадське населення). Посттравматичний стресовий розлад - це комплекс фізичних, емоційних, поведінкових, психічних і когнітивних змін особистості, що виникає як відставлена і /або затяжна реакція на стресову подію, отриману нею психічну травму. Різка зміна елементів світоуяви особистості, втручання в ієрархію мотивів та цінностей у жертви військового протиборства часто актуалізує в неї внутрішні конфлікти. А працівники міліції часто не мають відповідної практики та знань щодо особливостей спілкування з носіями ПТСР. Відсутність спеціальної психологічної підготовки кадрів в галузях військової та кризової психології, конфліктології, спеціальної педагогіки з урахуванням бойових реалій сучасності у державі гостро відчувається в усіх силових структурах.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Цілеспрямована та систематизована організація конфліктологічної освіти майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах МВС в сучасних умовах розвитку України виступає необхідним та важливим компонентом формування особистісної та соціально-професійної культури правоохоронця, яка зумовлює вибір безпечних, оптимальних та законних дій працівника міліції в конфліктних ситуаціях. Як свідчить практичний досвід, використання під час викладання конфліктологічних дисциплін широкого потенціалу новітніх та класичних педагогічних форм та технологій організації освітнього процесу забезпечує динамічний розвиток різних компонентів конфліктологічної культури особистості: когнітивного, психоемоційного, мотиваційного та комунікативного.

Література

1. Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ від 22 жовтня 2014 р. N 1118 – р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pitannja-reformuvannja-organiv-vnutrishnih-sprav-ukrayini-doc210056.html>

2. Організаційно-правові засади професійного навчання працівників ОВС : навч. посіб. / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., чл.- кор. НАПрН України, заслуженого юриста України М. І. Іншина; д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України В. І. Олефіра. – Х.: НікаНова, 2014. – 536 с.

3. Організаційно-правові засади професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ України: наук.-практ. посібник / за заг.ред. д-ра юрид. наук В. С. Венедиктова. – Харків Вид-во НУВС, 2003. – 273 с.